

Politični pregled

Politika fašizma.

Svetovna vojna je nenadoma potisnila Italijo v cikel petih velesil.

Italija se ni pred vojno kaj prida vmešavala v večje evropske dogodke in prav to ji je v mnogočem koristilo. Nikoli ni vzbujala take impresije vazalnosti do druge države, kot jo je Italija od 1926. l. dalje. Predvojni položaj in samostojnost sta pa tudi ustrezala pojmovanju naroda. Narod je hodil mirno svoja pota, ne da bi računal na pomoč raznih držav in vlad. Italijanska emigracija se je po prvi težki, naravnost suženjski dobi sama organizirala ter materialno podprla celo domovino, od katere ni prejerala nikdar nič drugega kot solze. Vladajoča kasta doma se je obenem tudi že tedaj plašila tistih, ki so se slučajno vračali. To so bili ljudje, navajeni na lastno socialno iniciativo ter nepriučeni poveljevanju drugih.

Italijanski narod je bil v bistvu kozmopolitičen in le majhen sklop bastardne buržuazije je včasih poskušal utrditi svoja nacionalistična stremljenja. Italijansko izobraženstvo je bilo bolj evropsko od kateregakoli drugega. Toda tega evropska orientacija je imela relativno manj pomena od evropske, kozmopolitične orientacije naroda. Slednji je hotel biti informiran o zunanji politiki Evrope, izobraženstvo se je pa za to le mimogrede zanimalo. V narodu je bila radovednost bolj močna. To je bila bolj želja po spoznanju kot stremljenje po kulturi, kajti narod se je kljub temu čutil izven sveta velesil, izven območja velikih dogodkov.

Ta narod je živel in bi lahko živel sam v nekem „odprtem“ svetu. Njegov čut za različnost sveta je bil karakteristična poteza njegovega prirojenega kozmopolitizma: tutto il mondo é paese. Toda vlade so po vrsti zanemarjale ta globoki instinkt svobode in tako prepuščale narod samemu sebi.

Najhujše se je pa pripetilo v vojnem in povojnem času: Relativno odprti predvojni svet se je „zaprl“, postal je absurden. Narod ni razumel vojnih ciljev, ker se je zavedal, da mu ni bilo nujno vmešavati se v igro njemu nepotrebnih interesov. Italijanski rodoljub je bil prav radi brezpomembne navezanosti na državo popolnoma desinteresiran in nikakor ne šovinističen. Med tem pojmovanjem naroda in med pojmom: „velesila“, „imperij“, je bil nepremostljiv prepad.

Narod plebejcev, ki je v vojni pravzaprav največ trpel, jo je s svoje strani pojmoval kot nekaj, kar je storil drugim v prid in za kar naj bi dobil plačilo. Ali tedanji nacionalistični predstavniki Italije v Versaillesu niso znali doseči niti teh pričakovanih konkretnih koristi. K temu so se pridružili še novi, važni dogodki: omejitev svobodne trgovine in splošna ekonomska neuravnovešenost. — Povojni italijanski nered je bil samo zunanji. Italijanski narod je preživel mnogo stavk, toda nobene revolucije, ker ni veroval v tedanji svoj položaj. Vendar se je pod tem navideznim, zunanjim neredom dogajalo mnogo: S svetovnim ekonomskim kaosom in z nastopajočo krizo (v Ital. že l. 1926.) je postajal položaj Italije vse bolj brezizhoden. Italija je revna zemlja, ki mora mnogo uvažati in ki obenem ne more vzdržavati industrije, ako ne izvaž. Izvaž. pa delo!

Po vojni se je Italija nenadoma prelevila v velesilo. Edini resni način, s katerim bi se kot taka lahko afimirala, bi bil, da bi se usmerila na velike mednarodne probleme ter bi svoje koristi vključila vanje. Mesto tega pa je zastavila jadransko vprašanje, se spoprijela z malimi narodi ter čez noč pretvorila nove sosedo v sovražnike. Ako bi znala intervenirati v velikih vprašanjih, kakor glede svobode morij, vprašanje Visle in Rena, bi imela od tega mnogo več koristi.

Sredi sistema imperializmov (Francija, Anglija, Združene države), v katerem se je znašla, ni bilo potrebno, da tudi sama potone v imperialističnih idejah. Toda vse poveljne vlade z Mussolinijevo vred so se bale one vloge, ki bi jo edino mogla imeti Italija kot nova velesila, namreč vloge pomirjevalca, posrednika. Saj je bilo treba le energičnega sodelovanja v poveljnem zelektriziranem svetu. Sovjetska Rusija si na primer z ničimer ni toliko pridobila svojega izgubljenega prestiža, kot s svojim delom za mir. Italija bi lahko zavzemala prav to mesto. Mussolini pa je ubral rajši drugo pot, kažoč Evropi „divjo masko“ Italije in svoj najpriljubljenejši šport: „ribarjenje v kalnem. Njegovo umevanje Italije je postalo prav za Italijo samo najbolj nesrečno.

Poveljne politike, posebno diktatorske, kategorični imperativ je ta-le: Vznemirjati sebe in javno mnenje radi obstanka, pa naj stane to vznemirjanje kolikor hoče.

To stalno vznemirjanje duhov je dalo Italiji pobudo, da je postala mati ideje za revizijo mirovnih pogodb. Prav ta stalna potreba po vznemirjenju je tudi vse do danes dala tej Mussolinijevi revizionistični politiki vse mogoče forme. Prav tako kot revizija mirovnih pogodb, so se nizale vse mogoče akcije fašistične Italije: oboroževanje Madžarske in Bolgarije, stalno delovanje zoper Jugoslavijo in Malo zvezo, pakt štirih v Mussolinijevem stezniku, vsakovrstno sabotiranje Društva narodov, podpiranje Hitlerja radi razorožitve Francije in oboroževanja Reicha.

Mussolini je s svojim „veščim“ intrigriranjem v Evropi največkrat sam nasedel. Leta 1932. je naslovil Heriot, zaskrbljen radi prebujajočega se nemškega imperIALIZMA, Italiji svoj nostalgичni klic iz Toulouse. Toda fašistična sestra je odbila preživeli sentimentalizem ter zahtevala realnosti, ki jim ni bilo mogoče ugoditi. Kmalu za tem je poslal Paul Boncour v specialni misiji De Jouvenela v Rim, ki pa je bil na obalah Tibere ledeno sprejet. Vsakršen sporazum, ki ne bi imel dovolj visoke cene je bil nemogoč. Sicer je bil sporazum radi obojestranskega strahu dosežen v januarju, toda tudi ta „draga“ stvar ne bo mogla biti trajna.

Anglija je storila po vojni vse mogoče, da ni prišlo do zblizanja Italije s Francijo. Strah pred novo hegemonijo na kontinentu, po napoleonski in germanski, je netil njeno ljubosumnost. Mussolini je bil verno sredstvo Foreign Office-a. Ta politika je rodila mnogo grenkih sadov ter je v veliki meri odgovorna za nered in popolno krizo zaupanja v Evropi.

Sicer se je tu pa tam ta angleško-italijanska „prisrčnost“ skalila in to vselej in vedno tam, kjer je Mussolini po neprevidnosti trčil ob angleške interese. V takih primerih se je Italija navadno umaknila ter se za ceno kakenga angleškega posojila „prostovoljno“ ali neprostovoljno „pomirila“. Na tak način so propadla tudi Mussolinijeva pogajanja za carinsko unijo z Albanijo 1932. l. Duce je zastonj upal, da bo postavil „rimsko peto“ na drugo obalo Jadrana ter zavaroval svoje kapitale v Albaniji. Angleška je izrekla svoj veto in pogajanja so se prekinila. — Sličnih „malenkostnih“ spopadov med Foreign Office in Pallazzo Venezia je bilo več.

Kmalu za italijanskim neuspehom v Albaniji se je dogodilo še nekaj hujšega. Po zaslugi avstrijskih socialistov je bil odkrit tajni prevoz orožja iz Verone na Madžarsko, 50.000 pušk in 200 strojnic. Mala zveza je protestirala tako silno, da sta bili tudi Francija in Anglija prisiljeni podvzeti korake v Rimu, na Dunaju in Budimpešti. Italija je morala vrniti inkriminirani transport orožja, Avstrija pa kaznovati svoje fašistične funkcionarje. Morda ni bila nikoli nobena velesila tako očitno ponižana, kot takrat Italija.

Med tem je osvojil v Nemčiji nacionalni socializem oblast. Hitler je prišel na vladu s svojim programom iz l. 1920. l., ki je bil renoviran in ojačen 1926. l. V njem

je zahteval: 1.) Združitev vseh Nemcev v Veliko Nemčijo, 2.) ukinitve mirovnih pogodb, 3.) ozemlje, ki bi lahko prehranilo Veliko Nemčijo, 4.) državljanstvo za same Arijce, 5.) diktaturo in stalno armado, 6.) sekvestracijo nepošteno pridobljene imovine, 7.) etatizacijo veleindustrije, 8.) socialna zavarovanja, svobodo šolstva, agrarno reformo, zaščito matere in dece (kar je pozneje posnel Mussolini) itd.

Nacionalsocializem se je kasneje v glavnem odpovedal svojemu „preveč“ socialnemu programu, ostal pa je pri vseh načelih zunanje politike. Radi tega je prišlo do prvega močnega spopada obeh istoimenskih diktatur.

Ko je hitlerizem absorbiral južnonemške katoliške države, je naskočil, vse po svojem velikonemškem programu, Avstrijo. Toda kljub veliki simpatiji precejšnjega dela Avstrijcev se je Dolfuss, vzpodbujen s strani Francije, Anglije in Male zveze, uprl velikonemškemu absorbiranju te države.

Tedaj se je Mussolini, kot skoraj vedno v sličnih prilikah, izgubil v labirintu svojih kontradikcij. Hotel si je ohraniti prijateljstvo nacizma, hkrati pa ni maral imeti Nemcev na Brennerju, preblizu Trsta in izgubiti avstrijski Heimwehr, to svoje najuspešnejše orodje za fašistično ekspanzijo v Avstriji in Podonavju. Hotel je ovirati delovanje Francije in Male zveze, toda ni si upal zoperstaviti se Angliji. Zato je zavzel pozo „pomiritelja“ in s tem pomagal Reichu, da se je izvil iz nevzdržne situacije. S celo serijo pogodb in sestankov v Ricione in drugod je zakril Hitlerjev umik. Tedaj pričena nova taktika italijanskega fašizma v Podonavju, ki je za neko dobo popolnoma angažirala Italijo v vprašanjih, za katere so imeli Italijani vse prej kot sentimentalno naklonjenost in gospodarsko korist.

* * *

V povojni atmosferi večnih razorožitvenih konferenc v senci akademskega Društva narodov sta imela ta dva fašizma popolno možnost manevriranja. Duce je od krfskega nastopa dalje kazal svoje antipatije za Društvo narodov. Ko je torej Macdonald nastopil v Ženevi z novim organizacijskim načrtom, ki sta ga z rezervami sprejeli Francija in Amerika, odbila pa Nemčija, je Mussolini zaigral eno izmed svojih večjih intrig. Pregovoril je angleškega premierja in Simona za romanje v Rim. V fašističnem centru sta častitljiva gosta morala ugotoviti, da je Macdonaldov načrt mrtev in da je Mussolini pripravil novega, po katerem postanejo evropski arbitri Italija, Nemčija, Anglija in Francija. Angleža bi se bila vrnila v London prav dobro razpoložena, če se ne bi ustavila v Parizu, kjer ju je v precejšnji meri ohladil budni francoski kritični duh. Daladier in njegovi sodelavci so takoj zaslutili nemško-italijansko fašistično akcijo, ki bi odtrgala Francijo od njenih zaveznikov, uničila Zvezo narodov ter Francijo izolirala na milost in nemilost dveh sovražnikov in vedno negotove Anglije v kontinentalnih vprašanjih.

Mussolinijev načrt je naletel na strahovit odpor v obeh angleških zbornicah. Kljub temu pa je bil s pomočjo francoskega poslanika v Rimu in na pritisk Nemčije podpisan nek sporazum, ki pa ni imel nič drugega skupnega z Mussolinijevim, kot naslov. Ko je kmalu nato izstopila Nemčija iz Društva narodov je ugasnil še zadnji spomin na Mussolinijev načrt.

* * *

Že površna analiza te agresivno imperialistične politike kaže, da je bilanca teh dogodkov nagnjena na negativno stran: Hirtenberški škandal, neuspela carinska unija z Albanijo, jaka reakcija Male zveze proti Mussolinijevi ofenzivi, žalostni pogreb „sporazuma štirih“. — Toda to le v glavnem. Duce je hotel prilagoditi

svojim ciljem avstrijsko-nemški konflikt, pa je ta sedaj iz dneva v dan težji, opasnejši ter sleherni trenotek neugodnejši za italijansko intervencijo. Deloval je na razne načine, da bi onеспособil Malo zvezo, pa je dosegel baš nasprotno. Naj-intenzivnejše je deloval na tem, da bi ustvaril v Albaniji sigurno vojno in ekonomsko bazo za italijansko ekspanzijo na Balkanu; zavrnil je denar ter povečal, namesto zmanjšal, prepad med Albanijo in Italijo. Celo na Malti je z nasilno fašistično penetracijo dosegel le to, da je danes na tem otoku italijanski jezik izbrisan iz uradnega poslovanja in šolstva. Litvinov je šel nekajkrat skozi Rim, ne da bi se pri Mussoliniju inficiral z njegovimi „diktatorskimi direktoriji“. —

V Rimu so tako venomer ventilirali nove programe: „panem et circenses“ za italijanski narod. Ker je kruh tudi v bogatem svetu drag, so pogostejše „circenses“. V dvoranh Pallazzo Venezia se je tako rodil „incident“ pri Ual-uahu. — Ventilirala se je penetracija v Abesinijo, kateri pa se je nepričakovano odločno zoperstavila Adis-Abeba. Pričel se je najhujši šah fašistične Italije zoper Zvezo narodov. Prva zasedanja v Ženevi je Italija v veliki meri briskirala. — Nato je bilo slišati grmenje iz Rima. Duce je svečano potrdil, da je „Zveza narodov izgubila vse, kar bi ji dalo nek pomen in zgodovinsko značilnost.“ Nato je dodal: „Nihče ne govori o sporazumu štirih, toda vsi mislijo nanj.“ Potem je bilo vse polno zasedanj Veliškega fašističnega sveta v Rimu ter mnogo zavitih komunikejev, vse do predzadnjega zasedanja v Ženevi. Ko je pričelo zasedanje, je šel Aloisi, rimski delegat, z velikim spremstvom v Ženevo, dasi grožnje v Rimu zoper Društvo narodov niso utihnile. Aloisi je celo izjavil, da je nedostojno za Italijo, da je s tisočletno civilizacijo sočlanica Abesinije, ki jo je treba nagnati. Ostal pa je na zasedanju v isti dvorani, kjer je sedel tudi abesinski delegat Tehle Havariati. Tedaj se je pisalo, da hoče Italija pridobiti časa. Jeseni je eksplodiralo. Zveza narodov je proglasila sankcije, Anglija najenergičnejše stališče proti Italiji. Italija je pa vendarle ostala v Zvezi narodov. Tako se je končala Mussolinijeva upornost proti Društvu narodov.

Če končno pritegnemo v presojo še pohod sam v Abesinijo, moremo ugotoviti, da moment, ki ga je izbral italijanski fašizem, še ni bil dovolj ugoden. Povzročila ga je morda bolj kot drugo notranja potreba, kar pa je seveda sedaj še težko presoditi. Zdi se, da je bil, tudi s čisto fašističnega interesnega vidika, zelo pre-nagljen. Ženevske članice so kljub cincanju, omahovanju in zavlačevanju stopile vendarle načelno na stran Zveze narodov in s tem kategorično obsodile napadalca. Celo Amerika in Nemčija (slednja bolj iz taktičnega približevanja Angliji) simpatizirata s tem. Druga, še hujša posledica nepremišljenega koraka fašistične Italije je nastop Velike Britanije, ki se sicer ni dvignila le iz „čistih, človekoljubnih pobud“ in velike želje za ohranitev evropskega miru, temveč tudi radi svojih ob-čutnih interesov.

Mussolini se je anglosaksonskih groženj zbal. V svojem govoru v Bozenu je dejal, da noče v ničemer nasprotovati Angliji, nikjer kolidirati z njenimi interesi. To so le, je dejal, računi, ki jih ima Italija z Abesinijo. — Zelo dobro pa je v odgovor napisal neki francoski publicist: „Če duce verjame, da so Angleže prepričale njegove besede kar se tiče njih interesov in poti do Indije, je iluzionist!“

Morda pa bo stvar hujša. Strah pred tem hujšim se zdi tudi realnejši: Kaj bi bilo, če bi sinovi evropskih narodov zopet... To je pretežko predvidevati, ker bi se izprevrilo v strašen pesimizem. Za sedaj je glavno le to, da so principi pokopani. Evropska diplomacija se je s fašističnimi metodami mongolizirala: Zgled Japonske, ki je že leta 1904. brez napovedi vojne napadla Rusijo. Guglielmo Ferrero pravi, da ga je najbolj frapiral govor italijanskega vojnega vice ministra pred Senatom. Ta vice minister, general, je dejal, da bodo vse bodoče vojne izbruhnile nenadoma

in zato je potrebno, da dobro organizirana vojska vedno napade prva. Tako bi dolžnost napada zamenjala dolžnost obrambe. To bi bil popoln preokret tradicij ter temeljev, na katerih je slonela naša civilizacija doslej.

Pri tem se lahko zastavi vprašanje, kakšno vlogo bo še moglo igrati Društvo narodov ter na kakšnih osnovah se bo mogel zgraditi nek nov sistem varnosti, ako bodo sprejeta ta načela od vseh držav in generalnih štabov v Evropi? Ni dvoma, da se te ideje širijo ter da jih osvajajo vojni krogi celo v svobodnih državah! Odgovor na tako paradoksalno vprašanje vključuje vse velike probleme, od katerih zavisi smrt in življenje zapada. Radi tega bi lahko postala vojska med Abesinijo in fašistično državo dogodek večjega pomena, kot so vsi spori, ki razdirajo Srednjo Evropo.

Maks Rejec.

Kritika

Trubarjev Catechismus 1551 (faksimilirana izdaja, Ljubljana 1935).

O svoji prvi knjigi je Trubar sam večkrat izpregovoril. Tako je v Pričevanju svoje pesmarice iz l. 1574. (z naslovom *Ta celi catechismus... inu pejsni*), ki nosi pod nemškim posvetilom datum prejšnje izgubljene izdaje (= 1567), tako da je treba imeti tudi slovenski predgovor (Pričovane) za ponatis iz izdaje 1567, zapisal: „Le-ta prid inu tu neizrečenu večnu blagu nebesku, kir se v tim catechismi najde, je tudi mene pergna lu, da sem ta catechismus s trijemi izlagami pred 20 lejtj pustil drukati, ta prvi v pesnih, ta drugi s to kratko d. Brenciovo, ta tretji s to obilno lutersko; le-ta sem v ene cilu mahine bukvice prez mujga imena postavil. Le-tih bukvic je tisuč; du je ima oli prodaje, jest gvišnu ne vej m.“ Ob teh podatkih, zelo splošnih in malo prijemljivih, kakor vedno pri Trubarju, naj pokažem na nekatera vprašanja, ki se vsiljujejo zdaj, ko smo dobili faksimile prve slovenske knjige.

Dosedanja razlaga gornjih Trubarjevih izvajanj pravi, da je „ta prvi (catechismus) v pesnih“ drugi del Cat. 1551, „ta drugi“ Abec. 1551, „ta tretji s to obilno lutersko (izlago)“ pa prvi del Cat. 1551 (Kidrič, Bibliografski uvod). Toda — ali ne kaže vrstni red pri naštevanju in pa izraz „ene cilu mahine bukvice“ na Cat. 1555, ki je izšel v šestnajsterki? (Seveda bi potem podatek „pred 20 lejtj“ bil le približna časovna oznaka, a poudarjanje anonimnosti bi veljalo tudi za Cat. 1555, saj nam je v podpisu N. V. T. prva črka še danes uganka.) Vsa ta in taka vprašanja pa se bodo najlaže rešila, ko bo docela jasno vprašanje Trubarjevih virov, oziroma ko bo dognano, v koliko so njegove navedbe glede virov (n. pr. v Registru 1561) natančne, ker bo mogoče primerjati razne Trubarjeve „izlage“ katekizmov med seboj. Tudi razmerje hrvatskih protestantskih knjig do Trubarjevih tiskov bo treba popolnoma pojasniti. Zdi se, da gre po večini za dobesedne prevode iz slovenščine v srbohrvaščino, kakor je za nekatere že dokazano, ponekod pa za kompilacije iz slovenskih knjig.

Do danes pa je bilo tako delo skoro nemogoče, ker so teksti težko dostopni. Trubarjeve knjige — izdal jih je 27 — so velika redkost: dve sta izgubljeni, 12 jih je ohranjenih v enem samem, ostale v 2 do 8 izvodih, ki vsi še popolni niso. Da so bile prve slovenske knjige že v 16. stoletju redke, nam kažejo zgornje Trubarjeve besede: kljub nakladi 1000 (ali velja to le za zadnjo knjigo ali za vsako knjigo posebe ali skupno za vse tri oziroma dve?) Trubar ok. 1567 ni vedel, kje so in kdo jih prodaja. Zlasti so danes važni unikumi, raztreseni večinoma